

A tudományos műhely problémái

Beszámoló az MTA 2000. májusi közgyűléséről

A Magyar Tudományos Akadémia 166. rendes közgyűlését 2000. május 8–9-én tartotta. A megalapításának 175. évfordulóját ünneplő Akadémia közgyűlésének első napi ülésén megjelent és felszólalt *Göncz Árpád* köztársasági elnök, *Orbán Viktor* miniszterelnök és *Paskai László* bíboros. A rendezvényt a kormány több tagja, számos közjogi méltóság és egyházi vezető is megisztelte jelenlétével. A közgyűlést rövid beszédben üdvözlő államfő szerint a tudomány biztosítja a jövő tudatos és előrelátó formálását. A kormányfő úgy fogalmazott, hogy a magyar államot a honfoglalástól kezdve mindig a tudomány tartotta mozgásban. *Orbán Viktor* két biztató tényezőt lát a tudománnyal kapcsolatban: a tudományos utánpótlás létét és azt, hogy a K+F a gazdasági gyarapodás egyik záloga.

Az Akadémia fennállásának 175 éves jubileuma az ezeréves államiság ünnepével esik egybe. Ezen alkalomból a közgyűlés meghallgatta *Glatz Ferenc*nek Az ezeréves magyar állam c. előadását, amelyben az MTA elnöke négy fő kérdéskörrel kapcsolatos történelmi megfontolásait ismertette. A négy terület: a magyar állam világtörténelmi elhelyezkedése, mozgástere (az állam mint a társadalmi modernizáció eszköze, részben államilag finanszírozott autonómiák, hatalmi államból szolgáltató állam); az állam és a társadalom kapcsolata (pl. közbiztonság, szociális esélyegyenlőség – szintén évezredes áttekintésben); az állam és a természet kapcsolata (ember és természet egyensúlya, katasztrófaelhárítás, legújabbban a természetvédelem és a regionális koncepció szükségessége); az állam és a nemzet viszonya (a nomád eredetnek köszönhető befogadó magatartás, létkérdés az anyanyelvi kultúra megtartása, az EU-környezetben a versenyben maradáshoz anyanyelven történő oktatás kell). A jelenlegi helyzetben a túlélésre törekvés vagy a kiválasztás helyett cselekvésre és bölcsességre van szükség. Ezért is indította el az Akadémia 1997-ben a stratégiai kutatásokat.

Az ünnepi előadást az Akadémia díjainak átadása követte. Az Akadémiai Aranyéremet 2000-ben *Simonyi Károly* r. tagnak ítélte az elnökség, akinek köszönő szavait felvételről hallgatták meg a jelenlevők, mert *Simonyi* professzor egészségi állapota nem tette lehetővé a díj személyes átvételét. A díjat helyette átvéve *ifj. Simonyi Károly* (Microsoft, USA) bejelentette: édesapjával egyetemben 25 M Ft-ot adományoz az árvízkárok felszámolására és ugyanekkora összeget a tudományos kutatás támogatására.

Akadémiai Díjat kapott:

Dobszay László, a zenetudomány kandidátusa, az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos főmunkatársa és *Szendrey Janka*, a zenetudomány kandidátusa, az MTA Zenetudományi Intézetének osztályvezetője (megosztva);

Romsics Ignác, a történelemtudomány doktora, az ELTE Új- és Legújabb Kori Magyar Történeti Tanszékének egyetemi tanára;

Járai Antal, a matematikai tudomány kandidátusa, az ELTE Informatikai Intézete Numerikus Analízis Tanszékének tudományos főmunkatársa;

Kassai Tibor, az állatorvos-tudomány doktora, az Állatorvos-tudományi Egyetem nyugalmazott egyetemi tanára, *Stipkovich László*, az állatorvos-tudomány doktora, az MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézetének tudományos tanácsadója és *Rudas Péter*, az állatorvos-tudomány doktora, a Szent István Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára (megosztva);

Sótonyi Péter, az orvostudomány doktora, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének tanszékvezető egyetemi tanára;

Monigl János, a műszaki tudomány kandidátusa, a Transman Közlekedési Rendszer-gazdálkodási Tanácsadó Kft. ügyvezető igazgatója;

Dóbé Sándor, a kémiai tudomány doktora, az MTA Kémiai Kutatóközpontjának tudományos tanácsadója;

Elekes Károly, a biológiai tudomány doktora, az MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézetének igazgatóhelyettese és *Knyihár Erzsébet*, az orvostudomány doktora, a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Neurológiai Klinikai Kutatólaboratóriumának vezetője, tudományos tanácsadó (megosztva);

Kozma Ferenc, a közgazdaság-tudomány doktora, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Külgazdasági Tanszékének nyugalmazott egyetemi tanára;

Battha László, az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetének tudományos munkatársa, *Kalmár János*, a műszaki tudomány kandidátusa, az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa, *Závoti József*, a műszaki tudomány kandidátusa, az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetének igazgatója és *Somogyi József*, a műszaki tudomány doktora, az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetének tudományos tanácsadója (megosztva);

Szabó Gábor, a fizikai tudomány doktora, a Szegedi Tudományegyetem Optikai és Kvantumelektronikai Tanszékének egyetemi tanára.

Akadémiai Újságrói Díjat kapott: *Orha Zoltán*, a Magyar Televízió szerkesztő-riportere és *Sípos Júlia* a Magyar Rádió szerkesztője.

A közgyűlés első napi ülése *Szenthelyi Miklós* és *Szenthelyi Judit* kamarakoncertjével zárult.

***

A keddi ülés megnyitása után a résztvevők kegyeletük jeléül néma felállással emlékeztek az előző közgyűlés óta elhunyt *Nagy Elemér*, *Petrányi Gyula* és *Tarján Imre* r. tagokra, valamint az elhunyt *Kelemen Endrére*, a közgyűlés doktor-képviselőjére. Az ülést levezető *Enyedi György* alelnök megállapította a közgyűlés határozatképességét. A tárgysorozat elfogadása után a jegyzőkönyv-hitelesítő, a szavazatszámllálást hitelesítő, illetve a határozatszövegező alkalmi bizottságok kiküldése következett.

A közgyűlés ezután az *elnöki expozét* hallgatta meg. Glatz Ferenc bevezetőben leszögezte, hogy a cél az Akadémia felemelése és hármas funkciójának megerősítése.

A magyar állam millenniuma és az Akadémia megalapításának jubileuma fokozott *közéleti-társadalmi szerepvállalást* jelent az Akadémia számára (könyvsorozat és szakcikkek a millenniumról, lexikon az egykori és jelenlegi akadémikusokról, könyv az intézethálózat történetéről). Az országszerte folyó millenniumi megemlékezésekhez az MTA adjon szakmai vezérfonalat.

Baj van, ha az Akadémia függetlensége ellenzékiességnek látszik. Az országgyűlésnek benyújtott második beszámoló szakszerűbb, rövidebb és politikusabb volt az előzőnél. A parlament és annak bizottságai megértették, hogy az MTA és a tudományos kutatás *nemzeti ügy*. A Tudománypolitikai Kollégiumban folyik a 2001. évi költségvetés megfogalmazása. A TPK további feladata a tudományos kutatókra érvényes életpálya-stratégia kidolgozása. A nemzeti stratégiai kutatások növelték az Akadémia társadalmi szerepét (a stratégiai kutatások kiadványaiból vett idézetek felismerhetők a politikusok, döntéshozók szövegében). A mezőgazdaság területén az állam és az MTA között létrejött együttműködés után a Balaton és a Tisza érdekében is kialakítandó ilyen kooperáció.

Az Akadémia *nyitott* kíván lenni. Ez egyaránt jelenti a határon túli kutatók bevonását a hazai tudományos életbe, a nyitást a fiatalok felé és a regionális bizottságok szerepének fokozását. Erősíteni kell a klub jellegű funkciókat. A fiatalítás szándéka pedig azért is jogos, mert a közgyűlés doktor-képviselőinek átlagéletkora 58 év.

Az intézethálózat *konzolidációja* során a Társadalomtudományi Kutatóközpont kialakításával (8 intézet szintetizálása) befejeződik a költözés. A kutatás során másutt is kialakítandók szövetségek. A természet- és társadalomtudományi diszciplínák közötti együttműködés azért is lényeges, mert nemcsak a politikai intézmények változásának vagyunk tanúi, hanem a víz, a talaj, a levegő, a flóra, a fauna stb. változásának is, ami részben a

humán tevékenység nem kívánatos következménye. A kutatóhálózat bővítése is indokolt. A vizsgázókat, a kisebbségkutatás és a judaisztika területén elérkezett az idő az őrzárt kutatóhelyek alapítására. Ökológiai kutatásokra kb. félmilliárd forint külön keret szükséges. Továbbra is gond a konszolidáció során felszabadult ingatlanok hasznosítása.

Az MTA belső szervezeti és szerkezeti ügyeiről szólva az elnök indokoltan tartja egy *struktúrabizottság* kiküldését az alternatívák kidolgozására (a tudományos osztályok száma, a társadalom- és természettudományok aránya, a tudományos és a regionális bizottságok funkciója és egyéb kérdések áttekintésére). A közelgő tagválasztás kapcsán is egymásnak ellentmondó szempontok vetődnek fel (a keret felosztása, kitöltése, fiatalítás stb.).

Az elnök beszédét a *főtitkári exposé* követte. *Kroó Norbert* megállapította, hogy az MTA kutatóhálózata eredményesen működik. Ezt a három kötetben felsorolt eredményeken kívül az MTA jó hatásfokú pályázóképessége (OTKA, K+F, EU 5. keretprogram, kiválósági központok) is mutatja. A kutatási tematikában az EU-csatlakozással kapcsolatos témák is nagy súlyt kapnak, miként a nemzeti (pl. a Tiszával kapcsolatos) programok, és nő az interdiszciplináris kutatások szerepe. Fokozni kell az egyetemekkel közös pályázást, és szervezetté kell tenni az internetes távoktatást. A konszolidációs folyamatban most a belső stabilizáció megteremtése a feladat. Fontos továbbá a vagyonkezelés (ingatlanhasznosítás) megoldása.

A *költségvetésre* áttérve a főtitkár kérte a közgyűléstől az 1999. évi akadémiai költségvetés végrehajtásáról szóló beszámoló elfogadását, és ismertette a 2001. évi költségvetési irányelveket. Az MTA még a sarokszámok meghatározása előtt megfogalmazza igényeit. A költségvetés tételeinél a legnagyobb fejlesztést a bérek, a kutatás és annak infrastruktúrája, a nemzetközi kapcsolatok, a tiszteletdíjak, a Bolyai-ösztöndíj és az OTKA rovatainál kívánja elérni az Akadémia. *Kroó Norbert* külön is kitért a nemzetközi kapcsolatokra és hangsúlyozta a European Science Foundation szerepének felértékelődését. Az MTA Titkárságának átalakítása folyamatos. Aktuális feladat az internetes távoktatás szervezése és a honlap bővítése, naprakészen tartása.

A továbbiakban a főtitkár javasolta a Széchenyi-, Bolyai-, Wolf-díjjal kitüntetett vagy más magas elismerésben részesített kutatók nevének megőrkítését az MTA közgyűlésének határozatában. A közéleti szereplőket óvatosságra intette az Akadémia nevében történő nyilatkozatok tetélénél, és elmondta, hogy a területi bizottságok körülményei az anyagi helyzet függvényében javíthatók. Végül a főtitkár kérte a kormány számára készített beszámoló támogató tudomásulvételét.

A két *exposé* fölötti *vitában* *Tigyi József* r. tag a budapesti agglomeráción kívül tevékenykedő akadémikusok létszamarányát vizsgálva szövé tette, hogy jelenleg az akadémikusoknak csupán 22%-a működik vidéken (a köztestületi tagok esetében pedig 27% a vidékiek aránya), és az I. és IX. osztály összetétele kirívóan fővároscentrikus. *Ádám György* r. tag az Akadémia belső közéletének, hangulatának javítását igényli, ami akár az aktuális információk gyorsabb megjelentetésével (az Akadémia c. kiadványban), akár a szóbeli kapcsolatok erősítésével elérhető. *Láng István* r. tag (*Balogh János* r. tag nevében is) azt javasolta, hogy a Japánban sorra kerülő Inter-Academy Panel 2000 rendezvényen az MTA delegációja tegyen közzé egy felhívást a környezetbiztonság megerősítésére. *Katona Gyula* l. tag a matematikusok segítségét ajánlotta fel, ugyanis matematikai modell minden diszciplínában készíthető. Felszólalásában arra is utalt, hogy a fiatalítás és a társadalomtudománnyal foglalkozó akadémikusok arányának növelése egymásnak ellentmondó szempontok. Az MTA új tagjainak kiválasztása csakis a tudományos teljesítmény alapján történhet. *Falusné Szikra Katalin* r. tag a felsőfokon oktatók bérhelyzetét nehezítette a szakmunkások bérevel való összehasonlítás alapján, hazai és külföldi adatokra alapozva (a főtitkári beszámolóból kiderült, hogy az MTA kutatóinak bére még alacsonyabb, az egyetemi oktatókéhoz képest kb. 40%-kal. – *A szerk.*). *Ritoók Zsigmond* r. tag a társadalomtudósok etikai feladatait hangsúlyozta, és ugyancsak utalt az emberek közötti diszkussziók, a diszciplínák közötti kapcsolatok, a közös munka fontosságára. *Szentes Tamás* l. tag kifejtette, hogy a mai jövedelmi viszonyok közepette a meritokrácia nem privilegizált réteg. Az idős akadémikusok helyzete az intő példa a megfelelő életpálya-stratégia szükség-

gességére. Arra is utalt, hogy a szürkeállomány működésére fordított pénz valójában beruházás, és fokozza a helyzet méltatlanságát, ha ezt a ráfordítást támogatásnak tekintik és nevezik. *Keveczky László* r. tag szerint a strukturabizottságra szükség van, de az MTA működési struktúrája nem alakítható ki fél éven belül. *Michelberger Pál* r. tag az osztályok egymástól való izoláltságát nehezményezte, egyúttal javasolta a strukturabizottság kiegészítését a három alelnökkel.

A vitában elhangzottakra elsőként a főtűkár reagált. A közgyűlés hozzáállásából – kritikai észrevétel híján – Kroó Norbert a tudomásulvételt olvasta ki. Elfogadásra ajánlotta a Láng István által beterjesztett javaslatot. A kutatói bérekkal kapcsolatban megjegyezte, hogy mivel a piac nem kedvez a tudománynak, előbb magát a tudományt kell elismertetni, s akkor a bérek is megfelelő szintre kerülnek. Az etikus hozzáállás pedig nemcsak a társadalomtudósoktól követelendő meg, hanem mindenkitől.

Glatz Ferenc elnök válaszában ugyancsak nagyobb nyomatékot adott a hozzászólások során elhangzott néhány véleménynek. A kutatóhelyek telepítésénél lehet preferenciákat meghatározni a regionalitás érdekében, de a tagválasztásnak a minőség alapján kell történnie. A strukturabizottság nem foglalkozik a tagválasztással. A bizottság kezdje meg működését, de a feladat végrehajtásának üteme előre nem látható. Amint lehet, a közgyűlés számára állítsanak össze vitaanyagot. A dialógushoz, információcseréhez az Akadémiának a kereteket kell megteremtenie, a lehetőséget biztosítania, a többi a köztisztviselői tagokon múlik. El kell ismertetni, hogy a tudományos kutatás a nemzeti jövődelem képzésében való részvétel, ezért a kutatásra fordított összeg nem támogatás. Senki sem vitatja, hogy a kutatói béreket fel kell zárkóztatni a felsőoktatásban érvényes bérekhez. Az etikai követelmények a természettudományok művelőire legalább úgy, de még inkább vonatkoznak, mint a társadalomtudományokkal foglalkozókra. Glatz Ferenc megelégedettségét fejezte ki, hogy a köztársasági elnök személyére akadémikust jelöltek. Javasolta továbbá, hogy a közgyűlés intézzen felhívást az árvízkarosultak javára történő felajánlásra.

A válaszadás után a közgyűlés elfogadta az 1999. évi akadémiai költségvetés végrehajtásáról szóló beszámolót, a 2001. évi akadémiai költségvetés irányelveit, valamint a főtűkari és az elnöki beszámolót.

***

A közgyűlés az MTA doktora címet szerzett kutatók oklevelének ünnepélyes átadásával folytatódott. Az okleveleket *Ihász Mihály* r. tag, a Doktori Tanács elnöke nyújtotta át. A közgyűlési bizottságok írásos beszámolójához az érdekeltek nem kívántak szóbeli kiegészítést fűzni, így ismét szavazás következett: a közgyűlés elfogadta a beszámolókat. A Szociális Bizottság tájékoztatóját és javaslatát az idős akadémikusok (ill. azok özvegyének) helyzetéről *Vizi E. Szilveszter* alelnök terjesztette a közgyűlés elé. A jelenlegi támogatási formák (anyagi segély, kegyeleti eljárás támogatása, sírgondozás) fenntartása mellett a bizottság javasolta, hogy létesüljön nyugdíjas akadémikusok háza, és az özvegyek életük végéig jogosultak legyenek az akadémikusi pótlék 25%-ára. A javaslatot a közgyűlés elfogadta.

A következő napirendi pont keretében a közgyűlés – megkésve – rehabilitálta *Kántás Károly* l. tagot. A késelem oka, hogy a korábbi rehabilitációk idején még nem sikerült írásos dokumentumokkal igazolni az 1958-as kizárását. A rehabilitálással az 1991-ben elhunyt akadémikus tagsága haláláig folyamatosnak tekintendő. A közgyűlés ezután *Vámos Tibor* r. tagnak a nyugdíjas akadémikusok kutatási célú támogatására vonatkozó *indítványával* foglalkozott. A főtűkár kérésére az „alanyi jogon való odaitélés” igénye kikerült a javaslatból. Az így módosított indítványt a közgyűlés támogatta. A *határozati javaslatot* *Kiefer Ferenc* r. tag, a határozatszövegező bizottság elnöke terjesztette be. A pontonként ismertetett szövegjavaslatot rövid vita és a szöveg pontosítása után a közgyűlés elfogadta.

Szabados László